

Herakles

#2 Eurystheus

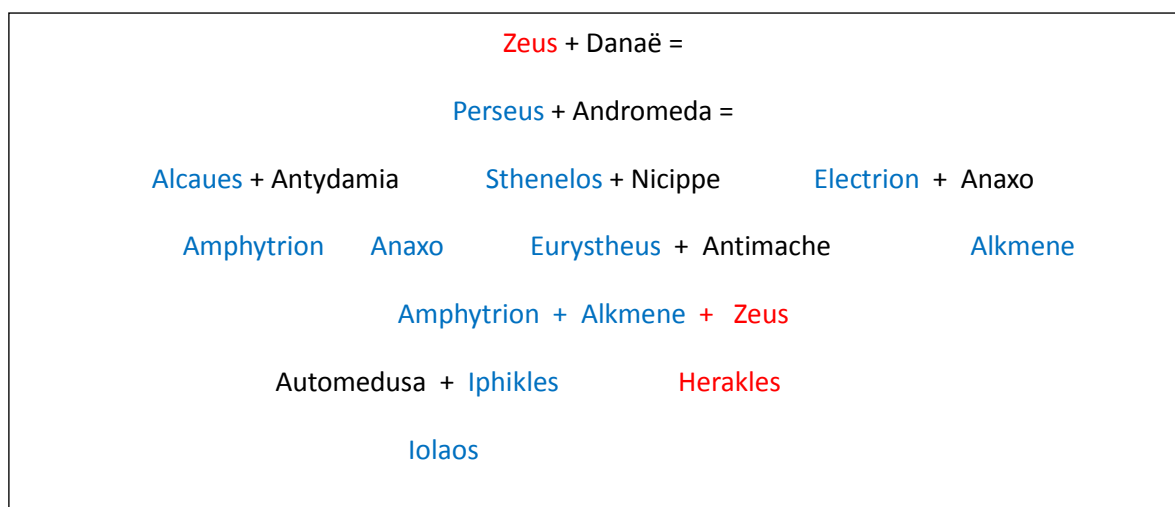
1. Mycene

Het tweede deel van de theatermarathon speelt in Mycene. Deze stad ligt in het centrum van het Noord Oostelijke deel van de Peloponnesos. Een gebied dat wordt aangeduid met de naam Argos of Arkadië. De opperkoning van Argos huist in Mycene. De stad was ooit gesticht door Perseus, grootvader van Eurystheus en overgrootvader van Herakles. In het paleis van Mycene zetelt Eurystheus. Hij zit op de troon die oorspronkelijk, volgens Zeus zijn initiële plan, voor Herakles was bedoeld.

Hoe moeten we ons de politieke structuur van het Oude Griekenland voorstellen? Ik schets een heel vereenvoudigd beeld. De Grieken kenden geen landen of nationaliteiten zoals wij die nu kennen. Steden waren machtscentra, plaatsen waar veel handel werd gedreven. Het waren stadstaten; Athene, Mycene, Sparta, etc. Binnen een bepaald geografisch gebied, een gebied waar steden veel handel met elkaar dreven, ontstonden al snel handelsbondgenootschappen. Steden verbonden zich met elkaar. Eerst economisch, maar daarna ook politiek en militair. Elke stad werd meestal geregeerd door een koning. Binnen een bondgenootschap of gebied koos men voor een opperkoning aan wie alle koningen van de steden met wie ze geallieerd waren, trouw zwoeren. In Argos stond eerst de stad Argos centraal, later Mycene. In Attika was Athene het centrum en in Thessalië was dit Iolkos.

Eurystheus is de grote koning van Argos, net als zijn vader Sthenelos en zijn grootvader Perseus, koning van Mycene. Eurystheus is, zoals we al weten, door toedoen van Hera te vroeg geboren. Zijn moeder, Nicippe, was 7 maanden zwanger toen hij ter wereld kwam. Sthenelos was koning van Tiryns en nam de troon van zijn broer Elyctryon, die koning was in Mycene, over, toen hun neef Amphytrion per ongeluk Elyctryon had gedood.

Een stamboom:

Stel dat een familiebedrijf Perseus NV, opgericht door dhr. Perseus zelf. Het bedrijf groeit en groeit. De zoon Electrion krijgt de leiding over het bedrijf en zijn broers, Alcaeus en Sthenelos, leiden dochterondernemingen van het bedrijf. Maar bij een vervelend arbeidsongeluk, veroorzaakt door zijn neef Amphytrion, sterft Electrion. Sthenelos grijpt zijn kans, koopt zijn andere broer uit, neemt de leiding over van het moederbedrijf en laat zijn bedrijf in het moederbedrijf opgaan. Amphytrion wordt weggestuurd. Amphytrion, de veelbelovende neef, stond op het punt met de dochter van Electrion te huwen en was op weg groot leider van Perseus NV te worden. Amphytrion wordt naar het buitenland gestuurd. Eurystheus, de zoon van Sthenelos, neemt de leiding van het bedrijf over van zijn vader. Herakles, de zoon van Amphytrion, moet voor Eurystheus gaan werken, helemaal onderaan de sociale ladder, als loopjongen. Dat is zo een beetje de situatie vertaald naar onze liberaal kapitalistische wereld. Uit de stamboom blijkt ook dat Herakles zowel de achterkleinzoon als de jongere broer van zijn overgrootvader Perseus is. Zij hebben immers dezelfde vader: Zeus. Onsterfelijkheid maakt voor goden mogelijk wat onvoorstelbaar is voor mensen (alhoewel dit met de huidige technieken van invriezen van sperma en in vitro fertilisatie niet meer alleen voor goden is weggelegd). We zitten echter midden een mythologische wereld. En daar rijdt elke poging om mythologie op een historiserende (chronologische) manier te benaderen zich onherroepelijk vast.

2. Structuur van het Eurystheus deel.

Het tweede deel van de marathon Herakles bestaat uit 10 scènes. Ze spelen alle op één na (de Olympos) in het paleis van Eurystheus.

- 1) Eurystheus ergert zich aan het succes dat Herakles in Thebe ten deel valt (heldendaden + huwelijk met een prinses). Hij weet nog niets van de tragedie die zich in Thebe heeft afgespeeld. Eurystheus zijn vrouw heet Antimache wat “strijd van tegenstellingen” betekent en zijn dochter Admete is genoemd naar één van de 3000 kinderen van Thetys en Oceanos, de godin van de stortbuien.
- 2) Aankondiging van een boodschapper uit Thebe. Eurystheus reageert vijandig op al wat vanuit Thebe komt. (Thebe ligt niet in Argos zoals Mycene, maar in het noorden van Attika)
- 3) Iolaos, wagenmenner van Herakles, komt vertellen dat Herakles zijn kinderen in een vlaag van waanzin heeft vermoord en het orakel van Delphi tot 12 jaar slavernij in dienst van Eurystheus dwingt.
- 4) Herakles krijgt de taak de Nemeïsche leeuw te doden.
- 5) Vanaf de Olympos kijken de goden toe hoe Hylas de wapenrusting van Herakles verzorgt. Hylas is de geliefde van Herakles.
- 6) Molochos, een schaapherder, getuigt over hoe Herakles de Nemeïsche leeuw versloeg. Hera fluistert de tweede opdracht in: de Hydra.
- 7) Iolaos vertelt hoe hij samen met Herakles de Hydra en de krab versloeg. Derde opdracht: het Eurymantische everzwijn.
- 8) Periphetes brengt Eurystheus de wijn die Dionysius aan Herakles schonk. Het everzwijn is ook gevangen.

9) Op vraag van de Eurystheus zijn dochter Admete, moet Herakles als volgende werk de stallen van Augias proper maken.

10) Periphetes zegt dat Herakles vertrokken is; hij gaat mee met Jason op de Argo het Gulden Vlies halen. Eurystheus stuurt zijn broer mee met de Argos om Herakles in het oog te houden.

1. De Werken.

Twaalf jaar moet Herakles Eurystheus als een slaaf dienen. Herakles zijn naam en roem worden tot nul herleid. Hij moet diep onder nul beginnen. Als een bastaard, een vreemdeling, een huurling, zonder burgerrechten. "And Hercules, the most powerful man in the Greek World, who was forced to fetch and Carry for a ruler who had cheated him out of his birthright."¹ Deze slavenarbeid maakt deel uit van zijn zuivering. Een zuivering die ritueel werd ingezet door koning Thespios², wiens dochters 51 zonen hebben van Herakles. Daarna moet Herakles het orakel van Delphi navolgen. Dit orakel noemt Herakles voor het eerst bij die naam. De naam die hij daarvoor droeg (bij geboorte kreeg) is Alcides wat 'kleinzoon van Alcaeus' betekent. Herakles betekent 'roem van Hera'. Dit lijkt paradoxaal aangezien Hera alles in het werk zal stellen om Herakles te vernietigen en zijn roem te dwarsbomen. Herakles verslaat echter alle monsters die Hera op hem afstuurt. Hij heeft dus eigenlijk zijn roem aan Hera te danken, vandaar 'Hera-kleios', de roem van Hera. Het orakel "raadt hem dringend aan zich in dienst van de godin te stellen en de twaalf werken waarmee ze hem zal belasten door bemiddeling van zijn neef, de vreselijke Eurystheus(...). De Pythia voegt daar nog aan toe dat Herakles na het verrichten van deze werken onsterfelijk zal worden, niet alleen wegens zijn roem, maar ook omdat hij in een echte god zal worden veranderd."³

'De Twaalf Werken van Herakles' is zo een ingeburgerd begrip dat niemand zich nog rekenschap geeft over hoe die keuze tot stand kwam. De tempel van Zeus in Olympia (Noord Westen van Peloponnesos, Arkadië) had twaalf metopen. Metopen zijn de tussenruimten boven de zuilen van een Griekse tempel. Plaats voor een bas-reliëf. Aan de bouw van deze tempel begon men in 470, hij was klaar in 456 voor onze tijdrekening.⁴ Op de metopen, van deze aan Zeus gewijde tempel, waren twaalf werken van Herakles afgebeeld. "In the ancient World the most famous depiction of the labours that Hercules performed for King Eurystheus was on the temple of Zeus at Olympia. This temple, whose gold and ivory statue of Zeus was one of the seven wonders of the world, occupied a central place in the life of mainland Greece. Pilgrims and state delegations came from all over to visit. Its festival of games was famous."⁵ Deze tempel behoort tot de Dorische stijl. "One of the distinctive

¹ Alastair Blanshard, *Hercules a heroic life*, Granta Books, 2005, p.66

² "tijdens een ceremonie kon een priester of een god degenen die een ernstig misdrijf hadden gepleegd, bijvoorbeeld een moord, 'reinigen', dat wil zeggen hun schuld uitwissen" (Ilja Leonard Pfeijffer, id., p.229)

³ Ilja Leonard Pfeijffer, id., p. 229

⁴ "De fait, c'est seulement à Olympie, sur les métopes du temple de Zeus, sculpté vers 460, (...) que la liste canonique nous apparaît constituée." Pierre Chuvin, *La mythologie Grecque*, Fayard, 1992, p.197

⁵ Alastair Blanshard, id., p.67

features of this style, in addition to its thick, squat columns, is the presence of an entablature with a frieze of marble panels, often decorated, called metopes. It is through a series of these decorated slabs that the story of the labours is told.”⁶ Wanneer we naar deze metopen kijken, bekijken we het moment waarop de lijst van Twaalf Werken tot stand kwam.⁷ “The construction of the list of the twelve labours of Hercules is certainly a late addition to an already mature body of stories about the hero. Indeed, it may well be the case that the number of labours was originally ten, and then later increased to twelve.”⁸ Er bestaan verschillende tradities omtrent het aantal werken dat Hercules zou gedaan hebben. De meeste versies houden het op 10. “The numbers of the Labours is agreed to have been twelve, but most ancient authorities agree that, of these, two were rejected by Eurystheus for technical defects. It is therefore, usually assumed that Heracles was originally ordered only to perform ten.”⁹ Daarbij houden ze rekening met het verhaal dat Eurystheus twee werken niet wilde meetellen. Dit onderstreept nogmaals dat in ‘mythos’ de wijze waarop het verhaal wordt verteld (de waarachtigheid) primeert op de waarheid van het verhaal.

Metope van de Tempel van Zeus in Olympia

Hoever staan we in het Herakles verhaal? Hij heeft zijn leraar ritmiek en poëzie vermoord (onvrijwillige doodslag, “zelfverdediging”), hij heeft een bergstreek bevrijdt van een leeuw die vee doodde, hij heeft een gezantschap dat onschendbaarheid genoot verminkt teruggestuurd, hun stad geplunderd en onderworpen aan Thebe, hij is getrouwd met de Thebaanse prinses en heeft troonopvolgers gekweekt. Dan slaan de stoppen door, Hera slaat hem met waanzin: hij vermoordt zijn kinderen (en die van zijn broer). En wat is zijn straf? Twaalf jaar dwangarbeid in dienst van Eurystheus, zijn bloeddrivaal. De werken van Herakles maken deel uit van zijn rituele zuivering van de bloedschuld ten gevolge van het doden van zijn kinderen (kindermoord). “La servitude ne sera donc pas seulement une fatalité, mais encore une punition.”¹⁰

⁶ Alastair Blanshard, id. p.67

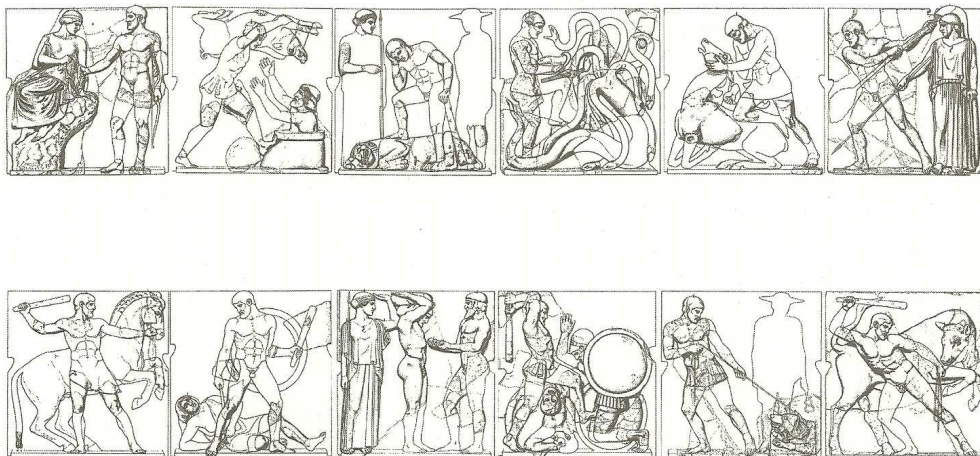
⁷ “Il y en avait six à l’est, au-dessus des porte d’entrée du sanctuaire (pronas), et six à l’ouest, au-dessus des portes de la salle arrière (opisthodomé).” Pierre Chuvin, id., p.200

⁸ Alastair Blanchard, id., p.68

⁹ Michael Grant & John Hazel, *Gods and Mortals in Classical Mythology. A Dictionnary.*, Dorset Press NY, 1985, p.170

¹⁰ Pierre Chuvin, id., p.191

Na zijn heldendaden in Thebe had Herakles van de goden een wapenrusting gekregen: “van Hermes een zwaard, van Apollo pijl en boog, van Hephaestus een gouden borstpantser en van Athena een kleed.”¹¹ Desondanks verschijnt Herakles voor Eurystheus gehuld in een leeuwenhuid (van de leeuw van Kithaeron) en met zijn twee favoriete wapens; de knots en de boog. Is dit niet in strijd met het beeld dat we hebben van Herakles als prototype van de Griekse strijder? De knots is het wapen van de herders en de boog wordt door de Grieken uit de oudheid gezien als een wapen voor lafaards: “La massue restera une arme de berger et l’arc sera dénigré âr les Grecs de l’époque classique comme l’arme des lâches.”¹² Het lijkt erop dat Herakles zijn goddelijke wapenrusting in Thebe heeft moeten achterlaten. Bovenop de straf komt de vernedering: Herakles moet de werken die hij in dienst van Eurystheus moet doen, uitvoeren zonder zijn goddelijke wapenrusting. Hij mag beschikken over het wapen aan de herders en de lafaards. De zoon van Zeus moet zijn heldendaden verrichten zonder goddelijke wapens. Maar ook in gedrag zal Herakles niet bepaald een edel en Olympische uitstraling hebben. Tegenover zijn, in goud en brons gehulde, opname in de Olympos, staat zijn sterfelijke leven als een bon vivant, die graag eet en een zuiplap is, hebzuchtig en begerig is, en met een onwaarschijnlijk aantal vrouwen slaapt. Kortom een vagebond, een ingehuurde guerrillero.

Reconstruction of the metopes from the Temple of Zeus at Olympia.

13

De eerste vier werken spelen zich af in de nabijheid van Argos op de Peloponnessos. Werken vijf en zes spelen zich af in andere delen van Griekenland. En bij werk zeven tot en met twaalf moet Herakles zich steeds verder van Griekenland verwijderen om zijn werk gedaan te krijgen. De laatste werken spelen zich af op mythische plaatsen (tuin der Hesperiden en Onderwereld).

¹¹ Apollodorus, *De mythologische Bibliotheek*, id., p. 55

¹² Pierre Chuvin, id., p.188. “Griekse en Romeinse boogschutters trokken de boogpees terug tot aan de borst, zoals kinderen schieten, en in de praktijk was het bereik van hun bogen zo gering dat de werpspies het belangrijkste projectiel van de Romeinse legers bleef tot aan de zesde eeuw na Christus, toen Belarius zijn cavaleristen uitrustte met zware bogen en hun leerde de pees tot aan het oor terug te trekken, zoals de Skythen deden. Dat Herakles zo’n goede boogschutter was, vindt z’n verklaring in de legende dat zijn leraar Teuraos de Skyth was.” (Robert Graves, id., p.122)

¹³ Alastair Blanchard, id., p.69

2. De Nemeïsche leeuw

Het eerst werk dat Hera in Eurystheus zijn oor fluistert was “het doden en villen van de Nemeïsche” leeuw.¹⁴ Waar kwam die leeuw vandaan? Er bestaan meerdere mythische verhalen over zijn oorsprong. Alle hebben ze gemeen dat de vader van de Nemeïsche leeuw een oeroud monster is. Een schepping (gebroed) van Typhon (of Typhoeus) en Echidna. Na de overwinning van Zeus en de Olympische goden op de Titanen, die werden verbannen naar de Tartaros, schiep Gaia en Tartaros een nieuw monster: Typhon, demon van de wervelstorm, allesvernietigende orkaan en de vuurademende reus. Het vreselijkste monster dat ooit geboren werd, sterker dan de zee. Hij had honderden slangenkoppen en “in every head he had a frightening voice, and these voices spoke the speech of the gods, or bellowed like a bull, or whistled, or barked like a dog.”¹⁵ Eenmaal volwassen trok Typhon ten strijde tegen Zeus. Hij greep de sikkel van Zeus en verwijderde al diens pezen uit zijn lijf. De pezen liet hij bewaken door een ander monster. Zeus lag hulpeloos en verslagen op de grond. Hermes stal met een list de pezen en plantte ze terug in Zeus ledematen. Een nieuwe strijd ontbrak. Nu won Zeus de strijd door hem onder een eiland te bedelven. Dat eiland is Sicilië en de vurige adem van Typhon komt nog steeds uit de Etna. Voor Typhon tegen Zeus ten strijde trok, schiep hij met Echidna (wat letterlijk ‘slang of adder’ betekent) een reeks monsters:

- de Chimaera (vuurspuwende leeuw/geit/slang die gedood wordt door Bellerophon)
- Cerberos (driekoppige hond die de poorten van Tartaros bewaakt)
- Hydra van Lerna (giftig slangenmonster)
- Ethon (adelaar die Prometheus’ lever at)
- Sphinx (vrouw met leeuwenkop)
- Orthros (tweekoppige hond die de runderen van Geryon bewaakt)¹⁶
- Nemeïsche leeuw
- Ladon (draak die de Appels van de Hesperiden bewaakt)

Ook Echidna is een schepping van Gaia en Tartaros. Hera¹⁷ gaf Selene, de maangodin, de opdracht de Nemeïsche leeuw de borst te geven en hem naar Nemea te brengen. Nemea ligt in het noord oosten van de Peloponnessos, in gebied Argos, zo’n 25 kilometer ten noorden van Mycene. Dit monster (wiens vader ooit Zeus versloeg) is de incarnatie van de haat en de wraak van Hera tegen Zeus en zijn bastaard Herakles.

¹⁴ Robert Graves, id., p. 133

¹⁵ Michael Grant & John Hazel, id., p.347

¹⁶ Volgens sommige mythografen is de Nemeïsche leeuw een schepping van Echidna en Orthros.

¹⁷ “Héra, dont les affinités avec ces créatures du désordre sont connues, élève l’lion sur ‘les hauteurs de Némée’ (Hésiode)” Pierre Chuvp, id., p.206

De Nemeïsche leeuw maakte de omgeving van Nemea onveilig. Herakles kreeg onderdak bij de schaapherder Molorchos, wiens zoon door de leeuw was gedood. Molorchos wilde een ram offeren om Hera te verzoenen. Herakles vroeg hem daarmee te wachten tot na zijn missie: als hij de leeuw doodde vroeg hij de herder te offeren aan Zeus, mocht hij niet van zijn missie terugkeren, dan vroeg hij te offeren aan hemzelf, als held. Herakles verving offerdiensten aan Hera, door offerdiensten aan Zeus (of aan zichzelf als held).¹⁸ In die zin is Herakles de exponent van Zeus zijn strijd om grotere goddelijke invloed op de aarde. De streek rond Nemea was ontvolkt door de ravages die de leeuw had aangericht. Herakles trok naar de berg Tretos, waar de leeuw zijn hol was. Daar zag hij de leeuw “besmeurd met bloed van de slachting die hij die dag had aangericht.”¹⁹ Herakles zijn pijlen ketsten af op de ondoordringbare huid van de leeuw²⁰ en zijn knots verbrijzelde op de sterke muil van het monster. Het monster was bestand tegen alle wapens. Herakles doodde de leeuw met de blote handen. Hij hield de leeuw in een houdgreep en wurgde het dier. Hij bracht de dode leeuw naar Eurystheus die zo bang werd dat hij Herakles verbood ooit nog de stad te betreden met het resultaat van zijn daden. Eurystheus bestelde een urn die hij in de grond liet zakken. Vanaf dat moment kroop hij, telkens wanneer de komst van Herakles werd aangekondigd, in die urn en gaf van daaruit zijn bevelen door aan een heraut.²¹ Herakles moest vanaf toen zijn buit tot aan de poorten van de stad brengen. Heraklesilde de leeuw met de klauwen van het dier en gebruikte de onkwetsbare huid als wapenrusting. De opengesperde muil van de leeuw was het vizier. Uit een olijfbom sneed hij een nieuwe knots. Herakles heeft 29 dagen, onafgebroken achter de leeuw gejaagd, pas op de dertigste dag heeft hij hem kunnen wurgen. Deze uitputtingsslag was niet onbelangrijk; de vermoeidheid van Herakles werd uitgebeeld op een metope van de tempel van Zeus in Olympia: “La fatigue du héros après ce premier combat est bien exprimée sur la métope du temple de Zeus à Olympie, où, tête appuyée sur la main, bouche amère, il contemple sa victime gisante.”²²

“De rituele strijd van de heilige koning met wilde dieren was een normaal onderdeel van het kroningsritueel in Griekenland, Klein-Azië, Babylonië en Syrië.”²³ Afhankelijk van de streek en het aantal jaargetijden verschilden de dieren. Elk dier stelde een jaargetijde voor. Zo had je bijvoorbeeld de leeuw, geit en slang (de Chimaera), of de combinatie stier, leeuw en slang (zie Dionysos in *Bacchanten*), of de leeuw, paard en hond (de koppen van Hekate). Een combinatie van vier dieren kwam ook voor: stier, ram, leeuw en slang of stier, leeuw, adelaar en serafijn (zie Ezechiël 1). De stierengevechten in Spanje zijn een restant van deze rituelen.

¹⁸ Dit is het vervangen van matriarchale offerdiensten (Hera) door patriarchale (Zeus, Herakles).

¹⁹ Robert Graves, id., p.134

²⁰ « La peau du fauve ne pouvait être entamée par aucun tranchant, de fer, de pierre ou d »autre matériau » Pierre Chuvin, id., p.206

²¹ Robert Graves, id., p.134

²² Pierre Chuvin, id., p. 207

²³ Robert Graves, id., p.136

José Maria Manzanares

Naast kroningsrituelen verwijzen deze mythen ook naar een historisch overgangsperiode in de menselijke cultuurgeschiedenis. Problemen die te maken hebben met de overgang van een nomadische cultuur (van voedselverzamelaars) naar een meer sedentaire cultuur. Nederzettingen met herders en boeren leverde automatisch conflicten op met dieren die het vee een makkelijke prooi vonden en de akkers een rijke bron van voedsel. Het uitroeien van deze bedreigingen was levensnoodzakelijk. Een gevecht dat trouwens nu nog steeds wordt gevoerd (gebruik van pesticiden etc.) Ernest Hemingway vertelt in zijn roman *De waarheid in het ochtendlicht* over een leeuw die in Oost-Afrika een de omgeving van een dorp onveilig maakt. Het hoofdpersonage en zijn vrouw besluiten samen met een gids de leeuw te doden.²⁴

Pieter Paul Rubens, *Hercules vecht tegen de leeuw van Nemea* (1608)

²⁴ Ernest Hemingway, *De waarheid in het ochtendlicht*, De Morgen Bibliotheek, 2002, p.165 ev

Een symbolische lezing van dit werk van Herakles kaderen we binnen de schuld die Herakles na het doden van zijn eigen kinderen (kroonprinsen) in zich draagt. Het eerste werk, de leeuw, staat symbool voor de woede die Herakles ten aanzien van zichzelf voelt. Die woede moet hij zelf letterlijk te lijf gaan. Hulp van buitenaf is daarbij niet mogelijk (wapens ketsten af op de ondoordringbare huid van de leeuw). Het gevecht met de monsterlijke leeuw is het gevecht van Herakles met zijn eigen agressie (woede) die zich tegen hemzelf dreigt te keren. Het is een symbolisch gevecht met zichzelf. Het chtonische²⁵ monster staat symbool voor de zelfhaat van Herakles die geboren wordt uit de onbewuste schuld omdat hij zijn eigen kinderen heeft omgebracht. Die zelfhaat moet hij met zijn eigen handen bedwingen. De onbewuste zelfhaat, waarvan de leeuw een symbolische projectie is, is een irrationele kracht (chtonisch) die zich voedt met de wraakzucht van de moeder. Hera is die irrationele moeder. Het bedwingen van die onbewuste zelfhaat maakt Herakles onkwetsbaar. Hij tooit zich met de ondoordringbare huid van de leeuw. Onbewuste zelfhaat die niet gekanaliseerd wordt kan zich tegen het zelf richten en het vernietigen (zelfdoding).

1. De Hydra van Lerna

Net als de Nemeïsche leeuw is ook dit monster geboren uit Typhon en Echidna. De Hydra is het dodelijkste monster waar Herakles het zal tegen opnemen. Het monster werd grootgebracht door Hera. "The Echidna was part beautiful woman, part voracious serpent."²⁶ Lerna ligt aan zee, ongeveer zeven kilometer ten zuiden van Argos. Het is een vruchtbaar gebied omgeven door diepe moerassen. 'Hydra' betekent 'waterslang'.²⁷ "De Hydra had een enorm groot hondenlijf en acht of negen slangenkoppen waarvan één onsterfelijk was. Sommigen geven het monster echter wel vijftig koppen, of honderd, of zelfs tienduizend. In ieder geval was het zo giftig dat alleen zijn adem al, of de lucht van zijn sporen, dodelijk kon zijn."²⁸

In de strijd tegen de Hydra krijgt Herakles hulp: Athena geeft hem raad en Iolaos helpt hem het monster te verslaan. Op advies van Athena jaagt Herakles het monster met brandende pijlen uit zijn hol. Daarna ging hij het te lijf. "Tevergeefs ramde hij met zijn knots op de koppen van het monster: nauwelijks was er een verpletterd of twee of drie nieuwe kwamen ervoor in de plaats."²⁹ Een reuzenkrab dook op uit het moeras en beet Herakles in zijn voet. Hij verpletterde de krab, die een schepping was van Hera zelf, en schreeuwde naar Iolaos om hulp. Die zette een deel van het bos in brand en schroeide de nekken waar de slangenkoppen van waren afgehouden dicht.³⁰ Herakles hakte de onsterfelijke kop af en begroef deze onder een zwaar rotsblok. De Hydra was dood. Herakles haalde de ingewanden uit het karkas en doopte zijn pijlen in de giftige gal van het slangenmonster.

²⁵ Chtonische goden of monsters zijn bovennatuurlijke wezens met betrekking tot de onderwereld (het irrationele).

²⁶ Michael Grant & John Hazel, id., p.124

²⁷ "Le terme "hydre" pourrait ne désigner qu'un serpent d'eau, selon son étymologie" Pierre Chuvin, id., p.210

²⁸ Robert Graves, id., p.139

²⁹ Robert Graves, id., p.140

³⁰ In andere versies is de rol die Iolaos speelde beperkter: "Herakles schreeuwde naar zijn wagenmenner dat hij een grote tak in brand moest steken en die naar hem toe moest gooien." Ilja Leonard Pfeijffer, id., p.106

Volgens andere mythografen doopte Herakles zijn pijlen in het bloed van de Hydra. “Vanaf toen was zelfs de geringste wond door een van deze pijlen veroorzaakt, altijd dodelijk.”³¹

Zowel de Hydra als de Krab zijn chthonische monsters, irrationele krachten, symbolen van Herakles zijn onbewuste zelfhaat en schuldgevoel. Hera is een symbool van het irrationele vrouwelijke geweld: enerzijds van de haat ten aanzien van de bastaard van haar man (product van overspel) en anderzijds (indirect) van de wraak ten aanzien van de bloedschuld vanwege kindermoord. Het gif van Hydra is hét symbool van Hera's haat. Herakles slaagt er niet in de Hydra op eigen houtje te doden. Integendeel : hij zal het gif van Hydra (symbool van het irrationele vrouwelijke geweld van Hera) altijd met zich meedragen. Herakles wendt het gif aan als een kracht die hem menig ander monster zal helpen doden, maar het is en blijft een dodelijk gif, dat hem uiteindelijk ook zelf zal vellen (zie later).

Het vangen, temmen en doden van een slang behoorde tot kroningsrituelen van jonge koningen. Slangendansen maken in verschillende culturen deel uit van overgangsrituelen naar volwassenheid voor jongens. Zo dansen de Hopi indianen met uiterst giftige ratelslangen in hun hand. Met de overwinning van hun angst voor het gif getuigen ze van moed.

Hopi slangendans (1897)

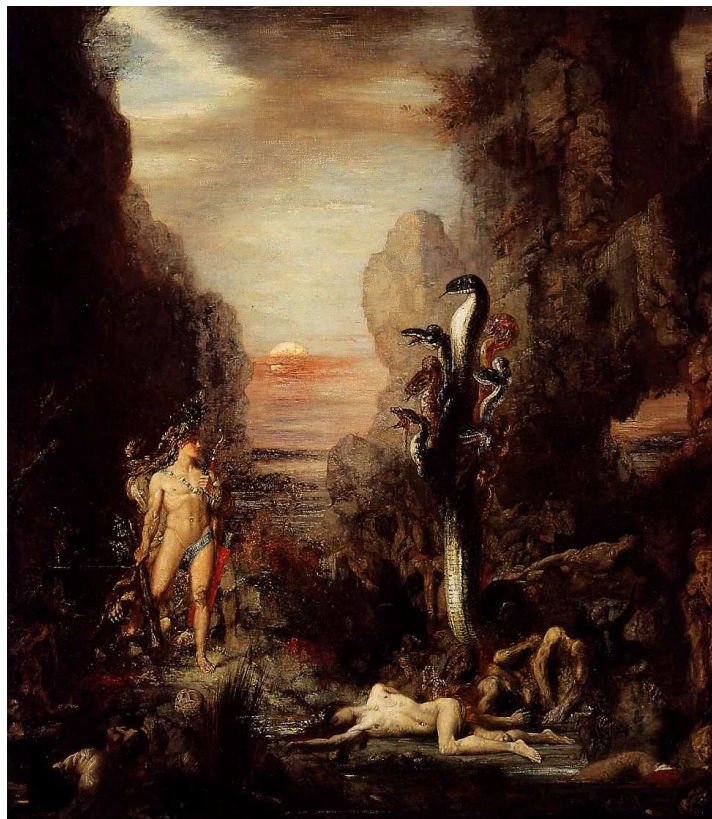
Dat dit nu nog altijd tot de verbeelding spreekt bewijzen de toeristische slangenboerderijen in tropische gebieden waar je met een slang om je nek op de foto kunt. Dat bewees ook popster Britney Spears toen ze op de MTV video awards een act deed met een albino boa constrictor. Een idee dat ze ongetwijfeld oppikte uit de film *From dusk till dawn* (1996, Robert Rodriguez, scenario Quentin Tarantino), waarin Salma Hayek een slangendans uitvoert (<http://www.youtube.com/watch?v=TdBY3j2Kf4>).

³¹ Robert Graves, id., p.140

Britney Spears, MTV Awards, 2001

Maar ook deze mythe verwijst naar de overgang in de menselijke geschiedenis naar een meer sedentaire cultuur. Het droogleggen van moerassen levert vruchtbare landbouwgrond op. Natuurlijk gaat dit in tropische gebieden gepaard met het verdrijven van slangen. De Hydra staat dan symbool voor de giftige waterslang enerzijds, maar ook voor dampen (reukhinder en mist of nevelvorming) uit moerassen waarvan men veronderstelde dat ze giftig waren.

Gustave Moreau, Hercules en de Hydra van Lerna (1869)

2. Het derde en het vierde werk.

Het vangen van de Kerynitische hinde en van het Erymantische everzwijn wisselen naar gelang de mythograaf soms van plaats. Het vangen van de hinde wordt in dit deel van de marathon niet verteld. Toch wil ik er voor de volledigheid aandacht aan geven. Waar de eerste twee werken mythen waren die verwijzen naar het beschermen van het vee (het doden en verjagen van roofdieren) en van vruchtbare landbouwgrond (verjagen van moerasslangen en droogleggen van moerassen), staan de volgende twee werken in het teken van de jacht.

De Kerynitische hinde was gewijd aan Artemis, godin van de jacht. De hinde maakte deel uit van vijf hinden "groter dan stieren"³² waarvan Artemis er vier had kunnen vangen en voor haar zegewagen had gespannen. De ene hinde was ontsnapt dankzij Hera en naar de Keryntische heuvel gevlucht. Waarom genoot deze hinde van de bescherming van Hera? Hier duikt de naam Taygete op, een dochter van de Titaan Atlas. Zeus wilde Taygete beminnen/verkrachten. Artemis hielp Tayget door haar tijdelijk in een hinde (andere versies spreken over een koe) te veranderen. Uiteindelijk lukte het Zeus toch en verwekte hij Lakedaimon bij haar, waarna zij zich verhing. Uit dankbaarheid voor wat Artemis voor haar had gedaan wijdde zij een hinde aan haar. Het was de hinde die Hera liet ontsnappen. Dit symbool gewijd van het ontsnappen aan de patriarchale macht, zal in de ogen van Hera, ook voor Herakles ongrijpbaar zijn. Het kostte Herakles een heel jaar om de hinde te pakken te krijgen.

Herakles moet de hinde levend van Oinoë (in Attika, boven Athene) naar Mycene (Argos) brengen. In deze beweging zien we hoe een, aan een dochter van Zeus gewijde, hinde, naar Argos moet worden gebracht. De Keryntische hinde hoort bij Artemis, een van de Olympische goden. Deze hinde is geen chtonisch monster maar een Olympisch offerdier. Deze beweging is symbolisch voor het patriarchale dat het matriarchale verdrijft; een Olympisch dier wordt naar Argos gebracht, waar de offerdiensten bijna uitsluitend aan Hera gewijd zijn.

Herakles ving het dier zonder dat er bloed vloeiende. Hij bracht het levend naar Mycene. Chtonische monsters werden zonder mededogen gedood, Olympische dieren werden met beheersing van kracht levend gevangen. Herakles bracht de hinde naar Mycene, toonde ze aan Eyrystheus en liet haar dan vrij. De hinde was aan Artemis gewijd, zij is niet alleen de godin van de jacht, maar ook beschermster van de vrouw in barensnood en van de kuisheid. Twee kenmerken die onrechtstreeks verwijzen naar Herakles zijn moeder, Alkmene. Zij verkeerde door toedoen van Hera in ernstige barensnood (zeven dagen lang) en stond bekend omwille van haar kuisheid.

Na (of voor al naar gelang de mythograaf) de hinde moest Herakles het Erymantische everzwijn levend vangen. Het Erymanthosgebergte is gewijd aan Artemis, maar genoemd naar Erymanthos, een zoon van haar broer, Apollo. Het everzwijn is ook een aan de Olympische goden gewijd dier. Herakles doodde het everzwijn niet, in tegenstelling tot de chtonische monsters. "Zo'n woest dier vangen was een ongemeen moeilijke taak; maar met luide kreten verdreef hij het uit een bosje, joeg het een vlakte in waar de sneeuw hoog lag opgestapeld en sprong op zijn rug. Hij bond het vast met kettingen en droeg het levend op zijn schouders naar Mykene."³³ Net als toen met de Nemeïsche leeuw en de

³² Robert Graves, id., p.142

³³ Robert Graves, id., p.148

Kryntische hinde, sprong Eurytheus terug in de urne toen Herakles met zijn buit in Mycene verscheen. Was Eurystheus bang voor de monsters of was hij bang voor het monster dat de monsters ving?

De vangst van dit everzwijn kun je, net als het doden van de Hydra, lezen als een mythe over het beschermen van landbouwgronden omdat het dier “het land rond Psophis verwoestte.”³⁴ Psophis lag in het noord westen van Arkadië.

Herakles brengt het everzwijn bij Eurystheus

Wat psychologische symboliek betreft worden deze twee werken, in tegenstelling tot de eerste twee, gekenmerkt door het beheersen van kracht. Het is veel minder een strijd op leven en dood, zoals dat met de leeuw en de hydra wel het geval was. Zowel de hinde als het everzwijn worden met veel gevoel voor jagerskunst levend gevangen en bij Eurystheus gebracht. Beide werken zijn een oefening in het beheersen van zijn kracht.

3. De dronken Herakles.

Herakles heeft het Erymanthische everzwijn op een beheerste manier gevangen, toch besteden de meeste mythografen meer aandacht aan een zijverhaal van deze episode: het gevecht van Herakles tegen de Centauren, paarden met een bovenlichaam en een hoofd van een man.³⁵ In de Griekse mythologie leefden ze in het paardenrijke Thessalië in Noord Griekenland. “They live don Mount

³⁴ Robert Graves, id., p.146

³⁵ In de standaardvoorstelling is dit wezen half mens, half paard. De benaming hiervoor is voluit *hippocentaur* (paardencentaur). Men kent ook nog de *onocentaur* (ezelcentaur), *bucentaur* (koeiencentaur) en *ichtyocentaur* (vissencentaur).

Pelion in Thessaly, fed on meat, and were creatures of brutal and lascivious habits, except Chiron, who was gentle and wise and acted as a tutor to many of the Greek heroes.”³⁶ De Centauren werden door de Lapithen van de berg Pelion verdreven (Centauiromachie). “The Centaurs were driven out of Thessaly to the Peloponnese, and took refuge in Arcadia.”³⁷ Cheiron voedde Jason en Achilles op. Op weg naar het Erymantusgebergte trok Herakles door Pholoë (in west Arkadië, het noordwesten van Peloponnessos, nabij Ellis), dat hij verlostte van een wrede bandiet, Sauros. Hij werd gastvrij ontvangen door de Centaur Pholos, een zoon van Silenos. Silenos is een sater, een man wiens benen de achterpoten zijn van een bok, die deel uitmaakte van het gevolg van Dionysos. “Pholos zette Herakles geroosterd vlees voor, maar at zijn vlees zelf liever rauw, en hij durfde de gemeenschappelijke wijnkruik van de Centauren niet aan te spreken totdat Herakles hem eraan herinnerde dat dit nu juist de kruik was die Dionysos vier generaties geleden juist met het oog op deze gelegenheid in de grot had achtergelaten.”³⁸ Aarzelend maakte Pholos de kruik open en dronken ze wijn. Andere Centauren kwamen op de geur van de wijn af. Ze werden boos op Pholos dat hij hun gemeenschappelijke kruik had geopend. Er ontstond een gevecht. Herakles doodde verscheidene Centauren met zijn giftige pijlen. “Ondertussen was Pholos bezig zijn dode verwanten te begraven en daarbij trok hij uit een van de lijken een pijl van Herakles.”³⁹ Verbazend over de dodelijke kracht van de pijlen bekeek Pholos eentje van dichtbij. De pijl viel vanuit zijn handen op zijn hoef. Het gif doodde Pholos. “Een laatste pijl van de boog van Herakles doorboorde de arm van Elatos en bleef trillend steken in de knie van Cheiron.”⁴⁰ Cheiron, die onsterfelijk was, trok zich schreeuwend van de pijn terug in zijn hol.

Herakles richtte een bloedbad aan onder de Centauren. Onder invloed van wijn verloor hij zijn zelfbeheersing. Zo verwondde hij (onvrijwillig) de nobelste onder Centauren: Cheiron. Cheiron was onsterfelijk. Hij was een zoon van Kronos en wordt beschouwd als de goede Centaur die zich door zijn kennis van geneeskunst, muziek en kunsten onderscheidde van de andere Centauren. Nu zou hij eeuwig lijden aan zijn wonden veroorzaakt door Herakles zijn giftige pijl. Later zal Cheiron zijn onsterfelijkheid, met toestemming van Zeus, afstaan aan Prometheus om verlost te worden uit dit eeuwige lijden.

De overgebleven Centauren vluchtten kriskras door Griekenland. Herakles achtervolgde enkele. Wanneer de Centaur Homados zich probeerde te wreken door Alkyone, de zus van Eurystheus, te verkrachten, doodde Herakles hem. “Désormais, les Centaures n’existent plus en tant que collectivité.”⁴¹ De Centaur samenleving bestond sindsdien niet meer. Herakles had hun sociale structuur, hun maatschappelijk verband, vernietigd. De impulsieve woede aanval van de dronken Herakles vernietigde de Centauren gemeenschap.

³⁶ Michael Grant & John Hazel, id., p.84

³⁷ Michael Grant & John Hazel, id., p.84

³⁸ Robert Graves, id., p.146

³⁹ Robert Graves, id., p.147

⁴⁰ Robert Graves, id., p.147

⁴¹ Pierre Chuvin, id., p.217

Pieter Paul Rubens, De dronken Herakles wordt weggeleid door een nimf en een sater (1611)

4. De hongerige Herakles.

In Mycene hoorde Herakles over Jason die met Griekse helden een tocht voorbereidde om het Gulden Vlies terug naar Griekenland te brengen. “Toen hij daar echter hoorde dat de Argonauten zich verzamelden voor hun tocht naar Kolchis, liet hij het everzwijn vlakbij het marktplein op de grond vallen en in plaats van te wachten op verdere bevelen van Eurystheus, die zich in zijn bronzen vat schuil hield, ging hij met Hylas mee om zich bij de expeditie te voegen.”⁴² Na amper vier opdrachten legt Herakles het orakel van Delphi naast zich neer. Impulsief besloot hij zich aan te melden voor de expeditie van Jason en de Argonauten. Gedreven door eerzucht en zijn obsessie naar roem sprong hij mee op de Argo. Hoopt hij op die manier te kunnen ontsnappen aan de jarenlange slavernij in dienst van Eurystheus?

Nog een interessant detail in deze passage: “ging hij met Hylas mee om zich bij de expeditie te voegen.”⁴³ Wie is Hylas? En wanneer heeft Herakles hem voor het eerst ontmoet? Hylas is de zoon van Theodamas, koning van de Dryopen en de nimf Menodice. De verhalen over de ontmoeting tussen Herakles en Hylas zijn schaars. Hier en daar sprokkel je een zin bij een myhtograaf. Mythen hebben geen chronologische structuur. We kunnen alleen gissingen maken en fictieve hypotheses opstellen, goed beseffend dat we onze eigen mythe inhoud geven. Een feit is dat de Dryopen in een gebied leefde dat ongeveer in het midden ligt tussen de steden Mycene, Thebe en Delphi. De ontmoeting met Hylas heeft plaatsgevonden na de moord op zijn kinderen in Thebe. Herakles zou Hylas dus ontmoet kunnen hebben op weg van Thebe naar Delphi of op weg van Delphi naar Thebe.

⁴² Robert Graves, id., p.148

⁴³ Robert Graves, id., p.148

Dus op weg naar het orakel of op weg naar Eurystheus in Mycene, nadat hij het orakel had gekregen. Een beeld van hoe die ontmoeting verliep krijgen we als we hier en daar materiaal bijeenprokkelen bij verschillende mythografen. Herakles ontmoete koning Theodamas op een veld. "Heracles picked a quarrel with him, demanding a fine ox he was using to plough a field. When Theodamas refused, Heracles killed him and carried off Hylas"⁴⁴ Herakles wilde de os in één hap opschrokken. Herakles had grote honger. Maar aangezien Theodamas zijn os nodig had om zijn veld te ploegen, wilde hij die niet door Herakles laten oppeuzelen. "When the king refused his request, Heracles, looking for an excuse to war with the Dryopes, murdered him and abducted the beautiful youth Hylas."⁴⁵ Herakles doodde de koning en ontvoerde zijn kind. "Having killed the father, he carried off the son, a beautiful child, training him as his squire and becoming his lover."⁴⁶

Theodamas weigerde Herakles vlees te geven (een os). Herakles had honger, zijn stoppen sloegen door. Herakles verloor zijn zelfbeheersing wanneer hij honger had. Hij vermoordde Theodamas en nam diens kind, Hylas, mee. Herakles leidde Hylas op tot zijn schildknaap. Hylas werd voor Herakles een surrogaatkind. Hylas is het kind dat de leegte die zijn dode kinderen achterlaten moest opvullen. Ik veronderstel dat Hylas op het moment dat Herakles hem meeneemt zo'n negen, maximum 11 jaar is; "sinds hij hem, kleine jongen nog, een tijd geleden had meegenomen uit de woning van zijn vader."⁴⁷ Dat Herakles Hylas meenam is een teken van liefde en bezorgdheid. Michel Foucault schrijft in *Het gebruik van de lust*: "Het gebruik van de lusten in de omgang met knapen was voor het Griekse denken een thema van bezorgdheid."⁴⁸ Op het moment dat Herakles Hylas meenam op het schip de Argo, is hij meer dan alleen maar een schildknaap. Dan is Hylas voor Herakles een geliefde geworden. Toch is ons hedendaags begrip homoseksualiteit niet gepast in deze klassiek Griekse context. Foucault: "In feite is het begrip homoseksualiteit heel weinig adequaat om een ervaring, waarderingsvormen en een indelingssysteem te omvatten die zo sterk van de onze verschillen. De Grieken stelden de liefde voor het eigen en die voor het andere geslacht niet als twee onvereenigbare keuzen en twee radicaal verschillende gedragstypen tegenover elkaar."⁴⁹ Hylas is een liefdesobject dat hem onrechtstreeks troost in het gemis van zijn kinderen. Hij is een symbool van dat gemis (en in wezen wisselgeld voor een schuld die Herakles in zich draagt).

Hylas is de beminde van Herakles. In het Klassieke Griekenland "was het karakteristiek dat een adolescent het hof werd gemaakt door een oudere man. Conventioneel werd de adolescent gezien in de rol van de passieve 'beminde', en de oudere man in de rol van de actieve 'minnaar'"⁵⁰ Deze relatie

⁴⁴ Michael Grant & John Hazel, id., p.329

⁴⁵ Patricia Turner & Charles Russel Coulter, *Dictionary of Ancient Deities*, Oxford University Press, 2001, p.229

⁴⁶ Michael Grant & John Hazel, id., p.186

⁴⁷ Apollonios van Rhodos, *De tocht van de Argonauten. Jason, Medea en het Gulden Vlies*, Atneneum – Polak & Van Gennep, 2000, p.88

⁴⁸ Michel Foucault, *Geschiedenis van de seksualiteit 2, Het gebruik van de lust*, SUN, 1984, p.181

⁴⁹ Michel Foucault, *Geschiedenis van de seksualiteit 2, Het gebruik van de lust*, SUN, 1984, p.181

⁵⁰ Richard Buxton, *Griekse mythologie. Een compleet en geïllustreerd overzicht*, Thames and Hudson, 2004, p.174

uitte zich in een rollenpatroon met een evenwichtig gedragsprofiel. “Veeleer werd de homoseksuele, fysieke intimiteit –waar zeer zeker sprake van was in het antieke Griekenland- hoofdzakelijk gezien in relatie tot een aantal andere factoren, vooral de waargenomen ‘activiteit’ dan wel ‘passiviteit’ van de partners, en hun leeftijd en status.”⁵¹ Deze relaties werden niet afgekeurd zolang het gedrag van de partners aan het ideale patroon voldeed. Maar als bijvoorbeeld “de adolescent gezien werd als iemand die zich gewillig aan de seksuele avances van de oudere man onderwierp, of als de relatie aanhield tot op een leeftijd waarop de adolescent zelf volwassen was geworden,”⁵² dan was de eer van beide partners besmeurd. Daarenboven moesten beide partners ook relaties met vrouwen hebben. Homoseksualiteit (oud met jong) en het huwelijk waren niet onverenigbaar. Een belangrijke sleutel voor de ethische waardering van de homoseksualiteit vormde de verhouding oud/jong en passief/actief. Deze verhoudingen verschilden van gebied tot gebied in Griekenland. In heel wat mythen spelen mannenrelaties met een groot leeftijdsverschil tussen adolescent en volwassene een cruciale rol. Apollopóros noemt zo’n jongeman een ‘pais’ wat je kunt vertalen als ‘jongvolwassene’ of ‘adolescent’. Herakles zijn lijf “Verder weten we van de hartstocht van Herakles voor zijn jonge, gedoemde schildknaap Hylas. De poëet Theoretisch omschrijft hem als een ‘heerlijk pais’ met lang, krullend haar.”⁵³ Ook Herakles zijn jonge neef Iolaos, zijn wagenmenner, moet gezien worden als een beminde ‘pais’ van Herakles. Anderzijds was ook Herakles, als jonge knaap, de beminde ‘pais’ van Kaster, Polyamides, Autoloos, Eurosport, Eurotop en Lions, zijn leraren. Doel van het Griekse opvoedingssysteem was ‘kalos k’agathos’, wat ‘schoonheid en goedheid’ betekent. De schoonheid van het lichaam en goedheid van de ziel was het summum van menselijke (bij de Grieken betekende dit uitsluitend mannelijke) perfectie. De Grieken zagen de homoseksuele liefde tussen een oudere man en een jongeling als de meest effectieve manier om dit ideaal te bereiken. In Thebe bestond er een militaire elitetroep, “ook bekend onder de naam Geheime Groep, gevormd in de 4de eeuw v. Chr. En bestaande uit 150 stellen.”⁵⁴ De militair en zijn schildknaap of wagenmenner waren partners; de minnaars legden “bij de graftombe van Iolaos de loyaliteitsgelofte af.”⁵⁵ “The Sacred Band of Thebes, a separate military unit reserved only for men and their beloved youths, is usually considered as the prime example of how the ancient Greeks used love between soldiers in a troop to boost their fighting spirit. The Thebans attributed to the Sacred Band the power of Thebes for the generation before its fall to Philip II of Macedon, who was so impressed with their bravery during battle, he erected a monument that still stands today on their gravesite.”⁵⁶ Wanneer Iolaos naar Herakles keek, was zijn meester tot grootse daden in staat. Ter nagedachtenis van hun liefdesband werden in Thebe ‘lolaieia’ gehouden, dit waren spelen in turn- en paardrijdkunst. “The Theban gymnasium was also

⁵¹ Richard Buxton, id.

⁵² Richard Buxton, id.

⁵³ Richard Buxton, id.

⁵⁴ Richard Buxton, id., p.176.

⁵⁵ Richard Buxton, id., p.176

⁵⁶ Zie http://en.wikipedia.org/wiki/Homosexuality_in_ancient_Greece

named after him, and the *lolaia*, an athletic festival consisting of gymnastic and equestrian events, was held yearly in Thebes in his honor.”⁵⁷

Een minnaar met zijn ‘pais’ of beminde, Attische kom, 530 v.o.t.

Heracles en zijn neef Iolaos, 1 eeuw v.o.t. (Anzio Nymphaeum, Rome)

⁵⁷ Zie <http://en.wikipedia.org/wiki/Iolaus>

5. Jason : voorgeschiedenis.

Waar begint het verhaal van Jason? In tegenstelling tot Herakles speelt Zeus een minder belangrijke rol in de ontstaansgeschiedenis van Jason. Waar we kunnen stellen dat Herakles middenin het spanningsveld tussen Zeus en Hera staat, is dit voor Jason eerder het spanningsveld tussen Poseidon en Hera. Desalniettemin ligt het begin van elke Griekse held bij Zeus.

Zeus besloot het derde mensenras, het bronzen ras, te vernietigen. Het eerste mensenras, het gouden ras, leefde in de tijden van Kronos en was gekneet uit aarde. Dit ras had geen nakomelingen en stierf uit. Het tweede ras, het zilveren ras, werd geschapen door Prometheus in het tijdperk van Zeus. Dit mensenras paarde met de Meliae, nimfen geboren uit Gaia en Oeranos. Zij waren de vaders en moeders van het bronzen mensenras. Dit mensenras was het eerste mensenras dat bestond uit mannen en vrouwen. Het was een oorlogszuchtig en corrupt ras. Toen Lycaon op het altaar van Zeus een kind offerde, werd Zeus zo boos dat hij Lycaon in een wolf veranderde en besloot het bronzen ras uit te roeien. Prometheus verwittigde zijn zoon Deucalion en diens vrouw Pyrrha, dochter van Pandora, de eerste vrouw. Zij bouwden een kist en vluchtten naar de top van de berg Parnassos, want zij wisten van Prometheus dat Zeus het bronzen mensenras met een vloed van de aarde zou spoelen: "het mensdom in een zee van golven verdelgen, na een vloed van regens uit de wijde lucht."⁵⁸ "Zeus liet nu hevige regenbuien uit de hemel neerstromen en overspoelde het grootste deel van Hellas, zodat alle mensen omkwamen, op enkelen na die naar de hoge bergen in de omgeving gevlucht waren."⁵⁹ Deucalion en Pyrrha overleefden de vloed. Zij werden de eerste koning en koningin van Thessalië (Noord Griekenland).⁶⁰ Toen Zeus en Poseidon het water terug lieten zakken, trokken Deucalion en Pyrrha naar Delphi met de vraag hoe ze de aarde opnieuw konden bevolken. Ze moesten de beenderen van hun moeder over hun schouders gooien. Uit de stenen (beenderen van moeder aarde) die Deucalion over zijn schouder gooide, ontstonden een stam mannen, uit de stenen die Pyrrha over haar schouder gooide, groeide een stam vrouwen. "Het woord voor mens, *laos*, is dan ook een metafoor, afgeleid van *laäs*, steen."⁶¹

De beroemdste zoon van Deucalion en Pyrrha is Hellen, de oervader van alle Hellenen, van de Grieken. Aiolos, de zoon van Hellen en de nimf Orseïs, werd heerser van Thessalië. Aiolos had een goede band met Poseidon. Wanneer Aiolos de dochter van Cheiron, Theia, verleidde, is deze laatste doodsbang voor de reactie van haar vader, de Centaur. Poseidon veranderde Theia in een paard zodat haar zwangerschap voor Cheiron verborgen bleef, totdat ze haar veulen geworpen had. Poseidon

⁵⁸ Ovidius, *Metamorfosen*, Atheneum – Polak & Van Gennep, 2005, p.24

⁵⁹ Apollodorus, *De Mythologische bibliotheek*, id., p.23. Ook van deze mythe vinden we een variant terug in de Bijbel met de ark van Noach: "Alzo werd verdelgd al wat bestond, dat op den aardbodem was, van den mens aan tot het vee, tot het kruipend gedierte, en tot het gevogelte des hemels, en zij werden verdelgd van de aarde; doch Noach alleen bleef over, en wat met hem in de ark was." (Genesis 7:23)

⁶⁰ Andere Griekse gebieden claimden hun eigen overlevende van deze vloed... "King Dardanos was said to have sought refuge on Mount Ida in the Troad, Kerambos was carried to the heights of Mount Othrys by the Nymphs, Megaros fled to Mount Gerana, Arkas and Nyktimos were preserved on Mount Kyllene in Arkadia, and the tribe of Parnassos fled to the heights above Delphoi. [lo](http://www.theoi.com/Heros/Deukalion.html) and her son Epaphos, who lived in Egypt, were also preserved." (zie <http://www.theoi.com/Heros/Deukalion.html>)

⁶¹ Apollodorus, id., p.23

veranderde het veulen in een meisje en verleide haar toen ze was opgegroeid. Aiolos krijgt bij Enarete een hele reeks kinderen, alle belangrijke stambomen van Griekse koningshuizen. De voor de mythe van Jason belangrijkste zonen zijn Salmoneus, Kretheus en Athamas. Salmoneus kreeg een dochter: Tyro. Zij zal trouwen met Kretheus, de broer van Salmoneus, en zij kregen samen de zonen Aison (vader van Jason) en Pheres (vader van Admetos). Tyro werd verleid door Poseidon en zij kregen twee zonen: Pelias (vader van o.a. Alkestis, die met Admetos zal trouwen) en Neleus (vader na Nestor). Hieruit blijkt hoe de menselijke troonpretendenten van Thessalië, Aison en en zijn zoon Jason, concurrentie kregen van Pelias, een halfgod (halfbroer van Aison).

Even terug naar Athamas. Hier krijgen we een tussenkomst van Hera. Op bevel van Hera trouwde Athamas met Nephele, de nimf van de wolken. Athamas was echter verliefd op Ino. Nephele kreeg een tweeling bij Athamas: Phrixos en Helle. Ino, dochter van Kadmos, haatte deze tweeling. Ino kreeg ook twee kinderen bij Athamas: Learchos en Melikertes. Toen Nephele ondervond dat Athamas zijn liefde voor Ino groter was dan voor haar, beklagde zij zich bij de goden en eiste ze genoegdoening. Ino van haar kant haatte haar stiefkinderen. Ze kon de vrouwen van Boeotië overtuigen om het zaad van het graan te laten verdorren. “She also persuaded the Boeotian women to parch the seed grain so that when it was sown nothing grew.”⁶² Er volgde een hongersnood. Athamas ging naar Delphi om raad, maar Ino vervalste het orakel: “Ino suborned the envoys to report that the god advised Athamas to sacrifice Phrixus if he wanted the famine to end.”⁶³ Athamas bracht zijn zoon naar het altaar van Zeus, maar Nephele daalde neer in een wolk en plaatste haar kinderen op een ram met gulden vlies (dat had ze van Hermes gekregen). De ram vloog met de tweeling naar het oosten. Boven de zeestraat tussen Europa en Azië viel Helle van de ram en verdronk: de zeestraat werd naar haar genoemd, de Hellespond. De ram bracht Phrixus⁶⁴ naar Kolchis (aan het oosten van de Zwarte Zee) bij koning Aeëtes, vader van Medea. Phrixus trouwde er met zijn oudste dochter, Chalkiope.

Phrixus en Helle, Romeins mozaïek (Archeologisch Museum Napels)

⁶² Mark P. O. Morford & Robert J. Lenardon, *Classical Mythology*, Oxford University Press, 2003, p.573

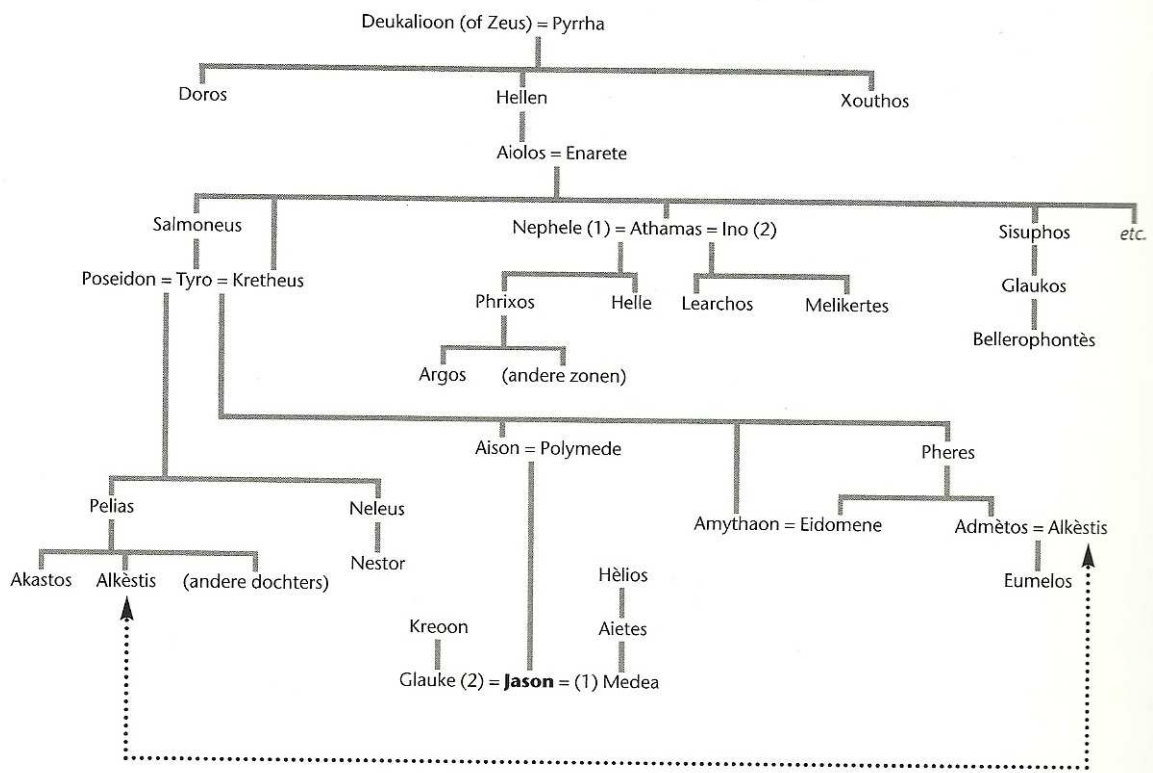
⁶³ Mark P. O. Morford & Robert J. Lenardon, id., p.573

⁶⁴ Phrixus betekent ‘stijf van angst’.

Ondertussen had Hermes, op vraag van Zeus, Zeus zijn bastaardzoon Dionysos bij Ino en Athamas gebracht (Ino was de zus van Dionysos zijn moeder Semele). Om Dionysos te verbergen voor Hera moesten zij hem opvoeden als een meisje. Athamas had slechte papieren bij Hera; eerst had hij de zoon van Hera beschermeling Nephele willen offeren aan Zeus en nu voedde hij in het geheim een bastaardzoon van Zeus op. Hera sloeg Athamas met waanzin. Athamas vermoordde zijn eigen zoon Learchos, en Ino sprong met hun andere zoon, Melikertes, in zee.

Waarom deze lange mythologische uitweiding? Deze mythologieën maken duidelijk hoe Poseidon en Hera in Noord Griekenland strijden om invloed. Poseidons zoon bij Tyro, Pelias, wordt koning van Iolkos (in Thessalië). En Hera zal Jason, rechtmatig troonpretendent van Iolkos, steunen in het terugbrengen van het Gulden Vlies.

Genealogie van Jason

⁶⁵ Richard Buxton, id., p.108

6. Jason.

“Na de dood van koning Kretheus, de Aioliër, nam Pelias, de zoon van Poseidon en al een oude man, met geweld de troon van Iolkos over van zijn halfbroer Aison, de rechtmatige erfgenaam.”⁶⁶ De bastaard, zoon van Poseidon en Tyro, nam de macht in handen. “Daar kwam het inmiddels vertrouwde motief bij betreffende een orakel waarbij Pelias werd gewaarschuwd op zijn hoede te zijn voor een vreemdeling. Een vreemdeling die in dit geval slechts één sandaal aanhad.”⁶⁷ Pelias zou volgens het orakel vermoord worden door een nakomeling van Aison. Daarop reageerde Pelias met regelrechte terreur: hij doodde elke Aioliër die hij durfde grijpen. Zijn halfbroer Aison niet. Die spaarde hij vanwege hun moeder, Tyro “maar hij hield hem wel gevangen in het paleis en dwong hem afstand te doen van zijn erfenis.”⁶⁸

Wanneer Aisons vrouw Polymede een zoontje krijgt, bewenen ze de baby alsof hij doodgeboren was. Goed wetende dat Pelias het kleintje zou vermoorden. De kleine Diomedes werd de stad uit gesmokkeld en naar de berg Pelion gebracht “waar Cheiron de Centaur hem grootbracht.”⁶⁹ “Chiron gave Jason his name : it probably means ‘healer’, commemorating the skill in medicine which, among many other accomplishments, he taught the boy on Mount Pelion.”⁷⁰ Ondertussen werd Pelias door een tweede orakel van Delphi gewaarschuwd voor een nakomeling van Aison die als vreemdeling zou aankomen en slechts één sandaal zou dragen.

Wanneer Jason volwassen werd besloot hij naar Iolkos te gaan om de troon van zijn vader op te eisen. Onderweg moest hij een rivier oversteken. Aan de oever staat een oude vrouw die vraagt of hij haar wil helpen om de rivier over te steken. “Although he was eager to get on, he complied, but lost a sandal in the torrent.”⁷¹ “Hij wist maar één sandaal te redden uit de modder, de tweede moest hij achterlaten in het water.”⁷² Wat hij niet wist is dat hij Hera in de gedaante van een oude vrouw had geholpen. Hera haatte Pelias omdat die het vertikte aan haar te offeren. “Pelias had Hera namelijk geërgerd door haar de gebruikelijke offers te onthouden en ze was vastbesloten hem voor deze nalatigheid te straffen.”⁷³

Jason kwam aan in Iolkos tijdens festiviteiten ter ere van Poseidon, op het moment dat Pelias wilde offeren aan diezelfde Poseidon, zijn vader. Pelias merkte de vreemdeling onmiddellijk op en zag de missende sandaal. Jason verklaarde dat hij de erfgenaam is van de troon, de zoon van Aison. Pelias stond voor een dilemma. Hij kon Jason niet doden nu heel de stad de komst van de prins toejuichte

⁶⁶ Robert Graves, id., p.281

⁶⁷ Richard Buxton, id., p.108

⁶⁸ Robert Graves, id., p.281

⁶⁹ Robert Graves, id., p.281

⁷⁰ Michael Grant & John Hazel, id., p.200

⁷¹ Michael Grant & John Hazel, id., p.201

⁷² Apollonios van Rhodos, id., p.41

⁷³ Robert Graves, id., p. 282

en omdat Pelias dan Zeus zijn regels der gastvrijheid zou schenden. Toch beseftte hij dat Jason een bedreiging vormde voor zijn troon en zijn leven. Hij besloot Jason als troonopvolger te benoemen onder één voorwaarde: dat hij het Gulden Vlies terug naar Iolkos zou brengen. Pelias loofde dat hij in de nacht in dromen door de geest van Phrixos (die ondertussen door Aëtes was vermoord) werd bezocht die hij aanmaande het Gulden Vlies in Kolchis te komen halen. Jason besloot het Gulden Vlies te halen, een opdracht waarvan Pelias dacht dat die Jasons leven zou kosten. Maar: "Hera continued to help him (Jason) throughout his quest, and now inspired a fine band of Young men to join him."⁷⁴ Argos de Thespiër bouwde een schip met gedroogd hout van het Peliongebergte (waar Jason was opgegroeid). Athena zelf plaatste een orakelbalk op de voorsteven. Een balk gehouwen uit de eik van haar vader Zeus.

Athena helpt bij de bouw van de Argo, 1^e eeuw, British Museum

Deze eik stond in een eikenwoud. In dat woud was een tempel gewijd aan Zeus Naios, Zeus als god van de lente. Er ontsprong een bron aan de voet van de eik. Oorspronkelijk was deze heilige plaats gewijd aan Dione, een moedergodin. Dione speelde in het klassieke Griekenland een onbeduidende rol. Zij werd verdrongen door Hera. Hera zelf werd echter niet vereerd in Dodona. Orakels spelen in menselijke samenlevingen een heel belangrijke rol. "Orakels oefende macht uit op veel menselijke beslissingen aangaande gezondheid en ziekte, vrede en oorlog, kolonisatie en migratie, schuld en boete."⁷⁵ De orakelplaatsen lagen meestal op ontoegankelijk terrein; een woud, een steile helling, een berg. Waarschijnlijk de plaatsen waar herders of reizigers halt hielden om te overnachten, rust te

⁷⁴ Michael Grant & John Hazel, id., p. 47

⁷⁵ Peter Levi, *Atlas van het oude Griekenland*, Agon, 1987, p. 78

nemen of zich te verfrissen (eten, drinken, wassen). Dodona en Delphi zijn oorspronkelijk schrijnen van herders uit de bergen. Een orakel, een lezing van tekens van de goden, een interpretatie van wat de goden als boodschap aan de mens sturen. Uiteindelijk waren het een soort traditionele wijsheden van de Grieken. “Het waren stellig wel heilige plaatsen, wezenlijke symbolen van de eenheid der Grieken. Internationale feesten ontstonden bij reeds bestaande orakel heiligdommen.”⁷⁶ De orakels waren diep verankerd in de mythische verhalen en legenden van de Grieken. Ze genoten een heel groot gezag dat over de grenzen heen ging. “Orakels genoten een groot internationaal gezag en wie op de orakelplaats zorgde voor een belangrijke wijding of voor het bouwen van een grote tempel kwam de zekerheid van persoonlijke onsterfelijkheid –voor een stad betekende dat blijvende grootheid- heel nabij.”⁷⁷ In Delphi kun je zien hoe verschillende stadstaten een schathuis of monument bouwden op het heiligdom. Dat was een soort pronkstuk waarmee de steden hun macht en rijkdom etaleerden.⁷⁸ “In Delphi trachtte men elkaar met steeds fraaiere monumenten de loef af te steken. Beide partijen in de grote oorlogen van de vijfde eeuw bouwden monumenten in Delphi om hun overwinningen te vieren.”⁷⁹

Belangrijkste orakelplaatsen in het Klassieke Griekenland

⁷⁶ Peter Levi, id., p. 78

⁷⁷ Peter Levi, id. 78

⁷⁸ Vergelijkbaar met onze hedendaagse werelddtentoonstellingen:
<http://www.youtube.com/watch?v=t02giLzaj4w&feature=related>

⁷⁹ Peter Levi, id., p.73

7. Herakles op de Argo

De lijst met de helden die meegingen met Jason op de Argo varieert van mythograaf tot mythograaf. De tocht van de Argonauten is een belangrijke mythe. "Various lists mirror the efforts of different Greek cities to enhance their own heroes by including them in the muster of the Argonauts."⁸⁰ Elke stad vertelde deze mythe en voegde er een held uit zijn stad aan toe. "Iedere stad had een vertegenwoordiger bij de Argonauten nodig ter rechtvaardiging van zijn handelsrechten in het Zwarte zeegebied."⁸¹

Wanneer Herakles zich aanmelde op de Argo werd hij door Jason prompt als leider aangewezen. Herakles weigerde het leiderschap en schikt zich grootmoedig onder het leiderschap van Jason die "al had hij dan geen ervaring, de expeditie had voorbereid en de deelnemers bijeen had gebracht."⁸² Herakles kwam voor de tweede maal onder het bevel van een zwakkere leider; eerst Eurystheus en nu Jason. Zijn ondergeschiktheid tegenover Eurystheus is een kwestie van dwang, die ten aanzien van Jason een keuze.

Alain Pringels, dramaturg.

⁸⁰ Michael Grant & John Hazel, id., p. 47

⁸¹ Robert Graves, id., p. 291

⁸² Robert Graves, id., p. 292